

Рецензію
отримано
23.8.2023 року
Голова редакції спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.043
Філології
доктор філологічних наук, професор
Стишов О. А. О. Стишов

Голові спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.043
у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору
професору кафедри української мови
Факультету української філології, культури і мистецтва
Стишову Олександрові Анатолійовичу

Рецензія

Видайчук Тетяни Леонідівни, кандидата філологічних наук, доцента, доцента кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка на дисертаційну роботу **Кучер Альони Сергіївни «Прагматика синтаксичних засобів у художніх творах Івана Франка»**, подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки

1. Актуальність теми дослідження.

Антропозорієнтовані студії, позначені увагою до аналізу взаємозв'язку формально-граматичних, семантико-синтаксичних, комунікативних і прагматичних категорій в українській літературній мові, є предметом постійного зацікавлення лінгвістів. Вивчення авторського художнього тексту, в якому спостерігається складна взаємодія мовленнєвих актів, оперування мовними кодами, переплетення експліцитних і прихованих смислів є актуальним і потрібним завданням сучасного мовознавства. Дослідницька увага Кучер Альони Сергіївни до експресивності художнього тексту як вияву його прагматичного потенціалу, як репрезентації активної позиції письменника у створення та виборі ним виражальних мовних засобів суголосна з сучасними векторами наукових лінгвістичних пошуків, що й визначає актуальність дисертації, поданої до захисту.

Особливої ваги набуває увага дослідниці до мовної особистості Івана Франка, який увійшов в історію української літературної мови з новою концепцією «реальної мови» та завданням витворити позитивну модель художнього мовлення, далеку від ідеалістичності, сентиментальності, етнографізму та провінційності. Письменницький стиль Івана Франка дивує своїми контрастами, співіснуванням орнаменталізму й «холодної прози», тому потребує нових і сучасних підходів до його аналізу. Рецензована дисертація Кучер Альони Сергіївни є ще однією спробою розкрити окремі секрети його мовотворчості.

2. Наукова новизна результатів дисертації.

Новаторство дисертації Кучер Альони Сергіївни полягає у вдалому та першому в українському мовознавстві комплексному дослідженні комунікативно-прагматичної організації художнього тексту Івана Франка через аналіз особливостей синтаксичних одиниць. Дисертанткою деталізовано на основі авторських художніх текстів класифікацію категорій експресивного синтаксису, досліджено способи та засоби реалізації експресивності, визначено роль формально-граматичного аспекту речення для реалізації його актуального членування та прагматичного потенціалу.

3. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Виконана в актуальному лінгвістичному руслі дисертація Кучер Альони Сергіївни поглиблює теорію лінгвістики тексту, синтаксису художнього стилю, окремих аспектів комунікативної лінгвістики, зокрема імпліцитних смислів у координатах «адресант – адресат» художнього тексту. Теоретичні напрацювання, ретельно дібраний і проаналізований фактичний матеріал, результати дослідження можуть бути використані на практиці як при подальших лінгвістичних дослідженнях, так і при викладанні академічних курсів української мови, спецкурсів, спецсемініарів, при підготовці підручників і посібників для здобувачів освіти різних рівнів.

4. *Наукова обґрунтованість результатів дослідження* базується на належному науковому аналізі та творчому опрацюванні 217 позицій наукової літератури (серед яких монографії, дисертації, публікації у періодичних виданнях, матеріали наукових конференцій), що сприяло зміцненню теоретичного підґрунтя виконаної дисертації. Репрезентативна джерельна база дослідження (13963 аналізовані одиниці з художніх текстів Івана Франка різних періодів творчості) дала можливість встановити загальні тенденції й окремі нюанси прагматичних виявів синтаксичних засобів у художніх текстах одного з класиків української літератури, що викладено в прикінцевих висновках.

Наукові положення, висновки дослідження оцінюємо як теоретично, методично й емпірично обґрунтовані та достовірні.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння методологією.

Дисертація Кучер Альони Сергіївни є однією з тих наукових праць, які, безперечно, сприятимуть розв'язанню складних питань, пов'язаних зі становленням та розвитком новітнього міждисциплінарного напрямку мовознавства – лінгвістичної наратології – предметом якого є експлікація комунікативно-мовних засобів породження авторами текстових структур художнього дискурсу, а також виявлення лінгвальних сигналів сприйняття і ментального опрацювання їх адресатами.

Оволодіння термінологічним апаратом, глибокий аналіз дібраного мовного матеріалу, власне бачення сутності парцельованих і приєднувальних конструкцій, називного теми і називного уявлення, виявлення прагматичного потенціалу певних синтаксичних конструкцій, розуміння співвідношення прагматики адресанта й адресата свідчить про те, що Кучер Альона Сергіївна реалізувала мету дослідження, розв'язала усі його завдання (яких визначено аж вісім, і вони є різновекторними – але саме цього вимагала специфіка комплексного дослідження).

Перевагами рецензованої дисертаційної роботи є вдало й оригінально застосований спектр методів і прийомів лінгвістичного аналізу досліджуваного матеріалу. Дисертантка послуговується загальнонауковими методами (пошуково-біографічним, історико-ретроспективним, методом суцільної вибірки, кількісно-статистичним аналізом) і спеціальними лінгвістичними прийомами (дистрибутивним аналізом, трансформаційним аналізом, семантичним аналізом, функційно-прагматичним аналізом, стилістичним аналізом, елементами психолінгвістичного аналізу), плідно й конструктивно корелюючи методи, прийоми й інструменти один з одним. Застосована методологія дала можливість Кучер Альоні Сергіївні зробити обґрунтовані та об'єктивні висновки, а математично-статистичні підрахунки сприяли унаочненню результатів дослідження у вигляді таблиць, діаграм і рисунків у розлогіх інформативних додатках (с. 259–293).

6. Апробація результатів дослідження.

Отримані результати дослідження висвітлено в 10 одноосібних наукових працях та 2 – у співавторстві, із яких 6 – у наукових фахових виданнях України, 6 – у виданнях іншого типу.

Усі публікації Кучер Альони Сергіївні, їх авторитетна і фахова апробація під час виступів на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях та наукових семінарах з 2017 до 2023 року відбивають визначені автором ідеї, проаналізований матеріал і висновки.

7. Структура та зміст дисертації.

Здобувачка структурує свою працю відповідно до встановлених вимог побудови дисертації. Зокрема у вступній частині, окрім актуальності, чітко формулює мету, завдання, правильно визначає предмет і об'єкт дослідження, окреслює джерельну базу. Авторську концепцію побудови дослідження вияскравлює логічно та вмотивовано сформульована наукова новизна, яка дає

змогу зрозуміти, що дисертація міститиме чіткий алгоритм розв'язання поставлених завдань.

Не порушує традицій структурування праць дисертаційного жанру перший розділ, де знаходимо відповіді на низку проблемних питань у вивченні прагматики тексту, зокрема тексту художнього стилю. У розділі простежено історію вивчення питань прагмалінгвістики, з'ясовано основні принципи художньої комунікації, описано основні категорії прагматики тексту, здійснено теоретико-методологічний аналіз синтаксичних засобів. Зазначено, що термін «прагматика» у дисертації розуміється як підхід у дослідженні мови, що передбачає фіксацію специфіки її функціонування в контексті діяльнісного погляду на мову. Провідним у розділі є антропоцентричне бачення мовної системи, яка не існує сама по собі, а безпосередньо пов'язана з адресантом. Визначено відмінність текстової комунікації від живої.

Другий та третій розділи присвячені дослідженню прагматичного потенціалу синтаксичних засобів у художніх творах Івана Франка із залученням до аналізу теорії актуального членування та теорії сегментації. Здійснено кількісно-статистичний аналіз та визначено динаміку їх функціонування.

Загальні висновки об'єктивно ґрунтуються на результатах дослідження, викладених у розділах, і, своєю чергою, поширюють їх зміст і вагу в контексті висунутих автором положень.

Робота істотно виграє завдяки численным таблицям, діаграмам і додаткам, які є узагальненнями матеріалу й певних положень дисертації та покращують їх візуальне сприйняття.

8. Дотримання академічної доброчесності.

Висловлені у дисертації положення та ідеї є самостійними, оригінальними і добре продуманими. Аналіз тексту дисертації дозволяє

констатувати дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності у повному обсязі.

9. Дискусійні положення дисертації та зауваження.

Дослідження Кучер Альони Сергіївни характеризується системним підходом і послідовністю щодо наукових інтерпретацій аналізованих прагмалінгвістичних і синтаксичних понять, явищ і процесів. Проте окремі положення дисертації, деякі аспекти потребують уточнення і/або пояснення.

1. Глибоке дослідження засад вивчення прагматики лінгвістичних засобів, оприявлення зв'язків семантики і прагматики, розуміння особливостей співвідношення прагматики адресанта і адресата, безперечно, свідчить про належну теоретичну підготовку дисертантки (п.1.1, п.1.2, п. 1.3). Проте подана у п.1.4. «Адресат і адресант у художньому тексті» теоретична модель шляхів дослідження експресивізації тексту з точки зору учасників комунікації на внутрішньотекстовому рівні (між персонажами) та зовнішньотекстовому рівні (між автором і читачем) тяжіє до аналізу комунікативних актів саме між персонажами. Увиразнити і глибше дослідити специфіку комунікативного акту на зовнішньотекстовому рівні допомогла би новаторська наукова розробка Ф. Бацевича та Я. Сазонової «Актуальні проблеми сучасної лінгвонаратології» (Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2020. Вип.72. С. 273–281). У статті науковці обґрунтовують і на практиці застосовують методологію експлікації породження і застосування комунікативно-мовних засобів у текстових структурах художнього стилю, визначають особливості прагматичних і референційних чинників у художній оповіді. Адже автор, він же наратор, на зовнішньотекстовому рівні послуговується «неприродними» оповідними схемами, які дослідити важче, але можливо. Водночас комунікативні акти на внутрішньотекстовому рівні між персонажами постають природньо, тому й досліджуються легше. Імовірно, це пояснює спорадичність спостережень і узагальнень щодо прагматики синтаксичних засобів художніх текстів Івана

Франка на рівні комунікативного ланцюжку «Іван Франко (наратор) – текст – читач» у третьому розділі дисертації.

2. Дисертанткою здійснений ґрунтовний і комплексний аналіз структурно-семантичних типів синтаксичних засобів, їх функцій, виявлені механізми реалізації прагматичного потенціалу, але взаємозв'язки модусів і модальностей встановлені частково. У дисертації переважно вказано на суб'єктивну модальність еліптичних речень, на випадки формування суб'єктивної модальності засобами різнорівневих повторів. Проте, на нашу думку, аналізований матеріал, поданий у п.3.3.1.2 «Синтаксичні структури з повтором другорядних членів речення» демонструє формування об'єктивної модальності, яка має свою прагматику.

3. У дисертаційній праці подекуди натрапляємо на мовностилістичні й технічні огріхи. Зокрема, в оформленні додатків до дисертації спостерігається порушення ДСТУ 3008:2015, яке є чинним для написання звітів і подання результатів досліджень у сфері науки і техніки. У п.6.22 цього національного стандарту застережено науковців від уживання у заголовках додатків таких великих літер української абетки: Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь.

Висловлені коментарі, поради й зауваження не є категоричними. Позиції й переконання авторки мають право на відстоювання під час захисту дисертації.

10. Загальна оцінка дисертації.

Незважаючи на висловлені дискусійні положення та зауваження, варто наголосити на високому теоретичному та методологічному рівнях рецензованої праці, на її безсумнівній актуальності для сучасного мовознавства, науковій новизні та практичному значенні. Дисертація Кучер Альони Сергіївни повністю відповідає вимогам МОН України до наукових праць такого дослідницького жанру.

Дисертація «Прагматика синтаксичних засобів у художніх творах Івана Франка» є завершеною науковою працею, у якій її авторкою, Кучер Альоною Сергіївною, отримані нові науково обґрунтовані результати.

Дисертаційна робота відповідає вимогам п. 6–9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а її автор Кучер Альона Сергіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

доцент кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Київського університету
імені Бориса Грінченка
кандидат філологічних наук,
доцент

ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
Видайчук Т. (ПІФ)
Засвідчую
Тривіг сраб. В. К.
Л. Левицько

Тетяна ВИДАЙЧУК